

Robin Edina, Zachar Viktor (szerk.)

Fordítástudomány ma és holnap

**(Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2018. 204 pp.
ISBN 978-963-414-403-8)**

Ésik Szandra

E-mail: sz5ndr5@gmail.com

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke több mint negyvenéves múltra tekint vissza. 1973-as megalakulása óta nagy utat járt be, mára nemzetközi elismerést vívott ki. Tudományos mérföldkönek tekinthető a tanszék történetében a 2003-as év, amikor Klaudy Kinga professzor asszony (egyben a most bemutatásra kerülő tanulmánykötet szakmai lektora), akkori tanszékvezetői munkássága alatt elindult a Nyelvtudományi Doktori Iskola alá tartozó Fordítástudományi Doktori Program.

A *Fordítás ma és holnap* előszavában Zachar Viktor röviden beszámol a doktori program töretlen sikerességéről, amelyhez jelen tanulmánykötet is szorosan kapcsolódik. A tanszék ugyanis 2014-ben elindította a félévente négy előadásból álló *FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap* című rendezvénysorozatát, amelynek keretében a jelenlegi és a volt PhD-hallgatók, valamint a fordítástudományhoz szorosabb vagy lazább szállal kötődő kutatók, szakemberek, oktatók, hallgatók tartanak 45 perces előadásokat. A tanulmánykötet a tudományos eszmecserék és szakmai ismeretségek platformjának is tekinthető rendezvénysorozaton elhangzott előadásokból tartalmaz tizenkettőt.

Az első tanulmány Bakti Mária, a Szegedi Tudományegyetem Modern Nyelvek és Kultúrák Tanszék vezetőjének írása, aki az explicitáció előfordulási formáit vizsgálja egy angolról magyarra fordított és szinkrontolmácsolt szöveg változataiban. Hat tolmácsolással végzett kísérlet segítségével számba veszi az explicitációs műveleteket, összeveti azok gyakoriságát a kétféle szövegtípusban, majd feltárja az eltéréseket és a hasonlóságokat. Ahogy arra a bevezetésben a szerző is rámutat, mindeddig csekély számú kutatás született a szinkrontolmácsolt célnyelvi szövegekben megjelenő explicitációs műveletekről. Korábbi munkákra alapozva a szerző ennek okául a szinkrontolmácsolás során fennálló négy korlátozó tényezőt említi: idő, memória/figyelmi kapacitás, befejezetlen forrásnyelvi mondatok a tolmácsolás megkezdésekor, valamint eltérő háttértudásból adódó információs szakadék a tolmács és az előadó között. Bakti tanulmányában tehát ezt a kevésbé kutatott területet célozza meg átlátható eljárásra alapozott kísérletével.

Bozsik Gyöngyvér, gazdasági és társadalomtudományi szakfordító és tolmács, a Pázmány Péter Tudományegyetem oktatója különleges, Magyarországon mindenképpen tudományos előzmények nélküli témáról ír: tanulmányá-

nak tárgya az audiovizuális fordításon belül az operafordítás kérdésköre. Ide sorolhatók az operafeliratok, valamint az énekelhető fordítások is. Mindkét eset számos kihívás elé állítja a fordítót, akinek nemcsak komoly fordítói szakértelemmel, hanem komolyzenei, énekesi kompetenciával is rendelkeznie kell. Talán sokan azon a véleményen vannak, hogy az operák esetében a szöveg nem is olyan fontos, hiszen a zene elég beszédes, nem baj, ha a néző nem, vagy alig ért valamit a librettóból. Bozsik írásában azonban rávilágít az operaszövegek fontosságára, a zene és a szöveg különleges kapcsolatára. Vizsgálja az operafordítás kritériumait, nehézségeit, az énektechnika és a fonetika operafordítást befolyásoló jellemzőit és a jó operafordító ismérveit.

Sorban a következő értekezés Felekné Csizmazia Erzsébettől származik, aki az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács, valamint európai uniós konferenciatolmács képesítést, és hosszú évek óta a tanszék megbízott oktatója. A kötetben szereplő tanulmánya a blattolásról, azaz az írott szöveg szóbeli fordításának jelenségéről szól. Az értekezés a blattolást illetően számos problémát fejteget: a definíció pontatlanságát, a blattolás létjogosultságát és hovatartozását (fordítás vagy tolmácsolás) a fordítástudományban. A fordítástudomány kevésbé kutatott területe ez a nyelvi közvetítésforma, amelynek tudományos előmozdításához a szerző – két korábbi, hasonló típusú vizsgálódásra alapozva – egy tizenöt kérdésből álló, online felmérés eredményeinek közlésével járul hozzá. Nyolcvanegy kérdőív elemzése után Csizmazia képet ad a pillanatnyi magyarországi helyzet alapján a blattolandó szövegek típusáról, jellegéről, a blattolási szituációról és a blattolás előfordulásának gyakoriságáról.

A negyedik tanulmány szerzője a Miskolci Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszékén oktató, bírósági tolmácsolással foglalkozó Farkasné Puklus Márta, aki jog és nyelv kapcsolatát vizsgáló, interdiszciplináris, egyedülálló kutatásról számol be. Az értekezés középpontjában az intralingvális fordítás áll, tehát az a jelenség, amikor egy nyelvi jelet ugyanannak a nyelvnek más jeleire fordítunk. Erre kiváló példa a bírósági és a rendőrségi szituáció, ahol a jogot képviselő szakember jogi szaknyelven kódolja az eljárásban részt vevő személyek hétköznapi nyelven megfogalmazott gondolatait. A Puklus által bemutatott első, 2000 és 2003 között végzett kutatás során jogászok és nyelvészek dolgoztak együtt. Az adatbázis tizennyolc és fél órányi, bíróságon és rendőrségen rögzített hanganyag volt. Ennek folytatásaként jött létre egy másik projekt 2014 és 2018 között, amelynél már nemcsak jogászok és nyelvészek, hanem informatikusok is közreműködtek.

Az ötödik értekezés a fordítástámogató eszközök egyik nagyon fontos szegmensével, a terminológiával foglalkozik. A terminusok helyes használata elengedhetetlen ahhoz, hogy a fordított szövegek koherensek legyenek: ez biztosítja a megfelelő kohéziót és a következetességet. Egyre több fordítóiroda foglalkoztat terminológust, a fordítóktól pedig elvárják, hogy tudják használni a terminológiai adatbázisokat. Éppen ezért nagy gyakorlati jelentősége van a terminológiát tárgyaló tanulmányoknak. Jelen kötetben Fóris Ágota, a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének vezetője *Fordítás és terminológia: a terminológia szerepe a fordítási folyamatban* című tanulmányá-

ban tárgyalja a terminológia definícióját, a terminológia fordításban betöltött szerepét, a fordítás és a terminológia kapcsolatát, a terminológiai adatbázisok nélkülözhetetlenségét a fordítási folyamat során, valamint felvillantja a terminológiával kapcsolatos legfontosabb hazai kutatásokat. Foglalkozik továbbá a terminológia tanításának fordítóképzésben betöltött szerepével, valamint a fordítástámogató szoftverek terminológiai adatbázisával is.

A nyelvészet területén jártas olvasó előtt bizonyára nem ismeretlen Heltai Pál neve, aki több szállal is kötődik az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszékéhez, és írásával szintén emeli jelen tanulmánykötet színvonalát. Tanulmányában a fordítási univerzálék kutatásának újragondolását fejtegeti. Véleménye szerint a kutatások kiszélesítésének céljából az elemzett fordításoknak nemcsak a lektorált, hanem az amatőr, lektorátlan változatát is figyelembe kellene venni. Heltai hangsúlyozza továbbá, hogy a fordítási univerzálékkal kapcsolatos kutatások elsősorban a műfordításokra irányulnak, és kevésbé veszik figyelembe a szakfordítás ettől eltérő jellegét. Ennek érdekében vizsgálja a szakfordítás és a műfordítás különbségeit és közös vonásait is.

Tényleg hosszabbak a fordítások? című írásában a Pázmány Péter Tudományegyetem oktatója, Horváth Péter Iván korpuszelemzés során vizsgálja a sztereotípiát, amely szerint a fordítások általában hosszabbak, mint a forrásnyelvi szövegek. Azt is vizsgálja, hogy a fordított és az eredeti közötti hosszúságkülönbség előnyös-e, vagy inkább hátrányos a célnyelvi befogadók számára, valamint értekezik az explicitáció szerepéről is. Horváth tanulmányában tárgyalt elméleteknek gyakorlati haszna is van, hiszen célnyelvi elszámolás esetén problémás lehet egy hosszabb fordítás, illetve a fordító szembesülhet célnyelvi helyszűkével is (pl. felirat helye egy műemléken).

Papp Andrea és Vihar Judit közös tanulmánya is helyet kapott a kötetben. Mindkét szerző igen jól ismert a fordítástudományon belül. A 2018 februárjában elhunyt Papp Andrea, a gyermek- és ifjúsági irodalom fordításának nagy szakértője, egykor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Idegen Nyelvi Lektorátusának vezetője volt. Vihar Judit nevéhez szintén számos fordítás köthető, elsősorban japán nyelvű művek magyarra fordításáról ismert. Papp és Vihar értekezésükben egy-egy mű különböző magyar fordításait vetik egybe. Kutatásuk kiindulópontja az a bevett szokás, hogy a kiadók gyakran fordíttatnak újra műveket bizonyos idő elteltével. Ahogy a szerzők is megjegyzik, erre azért van szükség, mert a műfordítások elavulhatnak, a nyelvezet, a stílus, a korizálás változik. Az újrafordítás példázására Oscar Wilde *A boldog herceg* című művének nyolc különböző magyar fordítását, valamint a japán irodalomból Tanizaki Dzsuniciró novellájának két fordítását használják fel a szerzők. Papp és Vihar néhány szövegrészlet összevetésén keresztül elemzi a fordításokat olyan szempontokra kitérve mint például a honosítás és az idegenítés szembeállítás, kihagyások, betoldások, stilisztika és szöveghűség. Miközben a fordítások közötti különbségeket vizsgálják, a szerzők arra keresik a választ, vajon melyik változat lehet sikeresebb a magyar olvasók körében.

Egyre gyakoribb, azonban kevésbé kutatott jelenségről értekezik Pusztai-Varga Ildikó műfordító, a Szegedi Tudományegyetem oktatója. A szerző az önfordítás folyamatát vizsgálja, azaz azt a fordítási szituációt, amelyben a for-

rásnyelvi szöveget annak szerzője fordítja egy másik nyelvre. Az angol nyelv a nemzetközi tudományos diskurzus lingua francája, így magyar kutatók a nemzetközi publikálás reményében gyakran fordítják (vagy fordíttatják) saját tanulmányaikat angol nyelvre, éppen ezért jelen írás nemcsak a fordítástudomány kutatói számára lehet érdekes. Pusztai egy igen komplex, kvalitatív kutatási módszertant alkalmazva vizsgál olyan magyar anyanyelvű kutatókat, akik angol nyelven szeretnék publikálni magyar nyelven már megjelent tanulmányukat, ezért – bár nem profi fordítók – maguk fordítják le kutatásukat angolra, majd ellenőriztetik azt egy angol anyanyelvi lektorral. A tanulmány szerzője interjút készít a kutatás résztvevőivel (a szerző-fordítókkal és a lektorral egyaránt), elemezi a fordításokat és a lektorálásokat, majd feltárja e speciális fordítási folyamat számos tényezőjét.

Robin Edina, jelen tanulmánykötet egyik szerkesztője, nemcsak az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmacsképző Tanszékének jelenlegi oktatója, hanem egykori PhD-hallgatója is, így az ő írása sem hiányozhat a sorból. A szerző egy meglehetősen sokat kutatott, a fordítási folyamatban domináns átváltási műveletet, az explicitáció-implicitáció jelenségét járja körbe. Számba veszi az eddig született hipotéziseket, a következetlenségeket és az elméleti problémákat. Az írásbeli és a szóbeli nyelvi közvetítést egyaránt figyelembe véve szól az explicitációról, mint fordítási univerzáléről, a definícióról, valamint az explicitáció és az explicitéság különbségéről. Írása már csak az alapos összegző munkáért is figyelemre méltó, azonban ennél többet is nyújt: korábbi kutatások alapján alternatív tipológiát vázol fel, amely egységesíti az explicitációt és az implicitációt.

Seidl-Pécs Olívia, a Budapesti Műszaki Egyetem Idegen Nyelvi Központjának egyetemi docense tanulmányában a fordítástudományban rendkívül nagy jelentőségű fordítástámogató nyelvi eszközök háttérében meghúzódó nyelvi korpuszokkal foglalkozik. Amint arra a bevezetésben is rámutat, a nyelvi korpuszok a gyakorló fordító és a fordításkutató számára egyaránt hasznosak, sőt, a nyelvészet más területén is szükségesek, és a nyelvoktatásban is igen jól hasznosíthatók. A szerző szól a nyelvi korpuszok összeállításának ismérveiről, a korpusztervezési szempontokról, a korpuszstruktúráról, a korpusztipológiáról és a korpuszok használatáról. A nyelvi korpuszok – hasznuk és jelentőségük ellenére – a fordítók és a kutatók számára még mindig nem teljes mértékben ismertek. Seidl-Pécs írása éppen ezért bizonyulhat igen hasznos olvasmánynak nemcsak a fordításképzésben részt vevők, hanem a gyakorló fordítók számára is.

A tanulmánykötet másik szerkesztője, Zachar Viktor szintén az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmacsképző Tanszékén szerzett doktori címet, jelenleg pedig egyetemi adjunktusként dolgozik a tanszéken. Jelen tanulmánykötetben megjelent írása a sajtófordításról szól. A szerző áttekinti a sajtó és a fordítás kapcsolatát, ismerteti a nemzetközi elemzések egy részét és vizsgálja a sajtófordítás szerepét az oktatásban. Ennél is fontosabb, hogy ugyancsak felhívja a figyelmet a magyar kutatások hiányára, és felvázolja a lehetséges további vizsgálatokat.

Összességében úgy vélem, hogy rendkívül figyelemre méltó a jelen kötetben megjelenő tanulmányok innovatív, előremutató jellege. A tanulmánykötet,

amely a legkülönbözőbb kérdésköröket és területeket feldolgozó értekezéseket tartalmazza, hűen reprezentálja a fordítástudomány komplexitását és sokszínűségét. Méltóképpen bemutatja továbbá azt is, hogy milyen aktív tudományos élet és magas színvonalú doktori képzés folyik az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén, amely igen sokat tesz az egész fordítástudomány népszerűsítéséért és előremozdításáért. Végző soron pedig annak is kézzelfogható bizonyítéka, hogy a tanszék egykori PhD-hallgatói a fordítástudomány legkülönbözőbb területit művelik, illetve szívesen térnek vissza az alma materbe megosztani tapasztalataikat, kutatási eredményeiket.

A tanulmánykötetet biztosan nagy kedvvel forgatják majd a fordítástudomány iránt általánosságban érdeklődő olvasók, valamint az egy-egy speciálisabb terület szakértői is bizonyára találnak érdekes írásokat. Remélhetőleg a kötet még jobban ösztönöznö fogja a diákokat, a mostani és az egykori PhD-hallgatókat, a hivatásos nyelvhasználókat, valamint az elsősorban gyakorlati, de az elméleti vonal iránt is érdeklődő nyelvi szakembereket, hogy előadóként vagy hallgatóként részt vegyenek az FT 21 előadásain.